

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

«Thúry György éneke.»

T. Gy. éneke, melynek egyik változata a Nemz. Múzeumi Jankovich-féle másolatban (hung. quart. 236.), másik a Szencsey-féle daloskönyv 242—243. lapján olvasható, s melyet Thaly a Régi Magyar Vitézi Énekekben adott ki, de kellő indokolás nélkül száz évvel korábbról (1548) keltezte: *megjelent már az 1828-iki Aurora 71. lapján is*, tehát jóval a Thaly-féle kiadás (1864) előtt. Ez az Aurora-beli szöveg egészen híven, csupán a helyesírást modernizálva, követi a Jankovich-féle másolatot, s így ez utóbbira nézve kormeghatározó értékkel bír. A Jankovich-féle másolat, mint azt annak idején előadtam (Irodalomtört., 1914: 395. s köv. l.), nem egyszerű másolás; leírója még utólag is, kaparással, beszúrással, törléssel, módosított a szövegen. Ily utólagos hozzáírással került oda utolsó sorul ez: «Éneklí Túri György vér szomjúzásában», egy kitörölt sor helyére, melyről azonban még a kitörló vonások ellenére is megállapíthatni, hogy az éneklő *nevét* nem foglalhatta magában. Ily gyanus eredetű sornak köszönheti Thúry György, hogy a vers szerzőjeként szerepelhetett, s hogy benne a XVI. századi vitézt gyanítván, Thaly az egész költeményt, a szövegben előforduló 1648-as évszám ellenére is, 1548-ikinak tette meg. Már az idézett helyen elég valószínűséggel kimondhattam, hogy Thaly a kéziratot olyan állapotban találta, amint ma látható (id. h. 395. l.). Most már ez egészen bizonyos, mert már az Aurora-beli szöveg ugyanazt a változatot közli. Csak kéziratbeli címét («Végbéli Vitéz Éneke») változtatja meg így: «Vitéz Túri György éneke. (1648)». A vers közlője nincs megnevezve. Thaly tehát, mint már akkor is állítottam, a szövegmódosításban nem, csupán a korábbról keltezésben hibás.

HORYÁTH JÁNOS.

A Kazinczy F. ellen írt gúnyirat szerzője.

Balassa József a Mondolat R. M. K-beli kiadásának (1897) függelékéül kiadta azt a Kazinczy ellen írt, durva hangú gúnyiratot, amelyet egy 1895-ben Visontán talált s jelenleg Barta Szabó Jenő birtokában lévő kéziratban fedezett fel. A kötet ismertetésekor Balassa a gúnyirat szerzőjéről még csak annyit állapított meg (I. K. 1895: 308.), hogy «a Kazinczy ellen a Tövisék és virágok megjelenése alkalmából intézett durva gúnyirat szerzője Kazinczynek *sárospataki iskolatársa* volt, de nevet nem említ. A gúnyirat kiadásakor azonban már névvel is kaposo-

latba hozza, Lácza Szabó József előbb pápai, majd 1808-tól sárospataki főiskolai tanárt és papot tartván szerzőjének. «A Mondolatnak — úgymond — ő volt Patakon a legbuzgóbb terjesztője, előadásában is bántotta Kazinczyt s az itt közölt, durva gorombaságokkal telt *gúnyiratnak is csak ő lehet a szerzője.*» (98. l.). Két lappal később meg ezt írja: «Szerzője minden valószínűség szerint Lácza, aki Kazinczyval egy időben volt pataki diák, bár nála jóval fiatalabb». Balassának ez az álláspontja aztán át is ment az irodalomba. (I. K. 1911: 395. Pintér, II. 29.)

Az alábbiakban részint magából, a gúnyiratból vett belső (tartalmi), részint külső (más forrásokból merített) bizonyosságok alapján ki fogom mutatni, hogy Lácza semmikép sem lehet e gúnyirat szerzője s Balassa téved, mikor őt tartja írójának.

1. A gúnyirat szerzője sem a szövegben, sem az «Utol Írás»-ban (108. l.) nem nevezi meg magát. Kiléte megállapításának csupán csak «a Klávisát» adja kezébe az olvasónak, ezt mondván: «*En quondam 1777. és 78-ba Pataki Deák valék, és éldegéltem kedvemre . . . de . . . elbujdostam Debretzenbe, [magától érthető, hogy tanulmányainak folytatása céljából] és nem sok idő alatt annyira mentem, hogy utóbb is belöllem nem egyéb leve egy becsületes peregrinusnál.*» (108—9.) Mivel Láczaíróról hitelesen ki tudjuk mutatni, hogy nemcsak 1777 és 78-ban, hanem *egész iskolai pályáján keresztül* [az 1775-ik év kivételével, melyet a német nyelv kedvéért Kassán töltött] *Sárospatakon tanult* [1780 jan. 22-én subscribált, vagyis ekkor lépett a togátusok közé] *és így egy napig sem volt debreceni diák.* Lácza szerzőségét már ez alapon is kizártnak kell tartanunk.

2. Az ismeretlen szerző azt mondja magáról, hogy pataki deák korában a *Katonasor* nevű kollégiumi épületben lakott Kazinczyval együtt és pedig Kazinczy, az «Alumnus Úrfi», az alsó soron, szerző pedig a felsőn. Ez az adat is kizárja Lácza szerzőségét, mert Lácza, akinek szülei *Patakon* laktak [atyja: Pál, pataki főbíró volt s a herceg után a város legvagyonosabb polgára], sohasem lakott diák korában a kollégiumban, hanem a *szülei háznál.*

3. A gúnyiratban levő két párbeszéd, a szerző előadása szerint «*a' Vértés allyán . . . a Tárnoki V. Fogadóban*» [tehát a Dunántúll] folyt le (101. l.) *s nem Sárospatakon.* Ugyancsak *dunántúli* lakosnak mondja magát szerző az Utol Írásban is: «*. . . lakom — úgymond — Fehér, Győr, Tolna, Baranya, Somogy, Szala, Veszprém, Komárom és Esztergom Vármegyékbe, élődöm az igaz Kálomista Papok és Mesterek grátziájokból.*» (109. l.). Ez az adat is ellene mond a Sárospatakon működő Lácza szerzőségének.

Lássuk most már, hogy Kazinczy maga kit tartott a gúnyirat szerzőjének? Kazinczy sehol sem mondja azt leveleiben, hogy a gúnyirat szerzője határozottan Lácza Szabó József. Csak azt írja, és pedig több ízben, hogy az ő anyjáról s felesége szegénységéről szóló *hírek* Lácza Józseftől erednek [Kaz. lev. XII: 144., 145.] s hogy «A Mondolatban *is nagy része van Láczainak.*» [Kaz. lev. XII: 146.], sőt Sárközynek azt írja, hogy «egyenesen ennek a keresztyénnek [t. i. Láczainak] köszöni a Mondolatot

is». [Kaz. lev. XII : 283.]. Ma már teljesen tisztázva lévén a Mondolat szerzőségének kérdése, megállapíthatjuk, hogy Kazinczy tévedett, mikor azt hitte, hogy Láczainek része van a Mondolat írásában. Épúgy tévedett akkor is, mikor azt hitte róla, hogy részes a gúnyirat szerzőségében is.

Kazinczy, leveleinek bizonyossága szerint, 1814 okt. második hetében értesült arról, hogy Horváth Ádámék körül «Patakról Pasquillek forognak» [Kaz. lev. XII : 144.].¹ Tudta, hogy a Mondolatot Patakon Láczaik terjesztette s hajlandó volt azt hinni, hogy a Mondolatot ő írta meg Somogyival, nemkülönben azt is hitte, hogy másokkal egyebet is íratott ellene. A Wesselényi Miklóshoz 1814 dec. 25-én küldött levelében ugyan így ír: «Pataki Prof. Láczaik uram Somogyi Gedeonnal ellenem Mondolatot, 's másokkal egyebet írata.» (XII : 227.). A Dessewffyhez 1815 december 14-én írott levelében sem állítja Kazinczy, hogy a gúnyiratot Láczaik írta: csak azt mondja, hogy a pataki «Togátusoktól híreket szedtek a' Tiszteletes Predikátor urak s ezekből pasquillusok íratnak» [XIII : 336.], de itt már azt sem említi, hogy a hírek Láczaiktól eredtek. Maga sem tudott eligazodni arra néze, hogy Patakon készült-e hát a gúnyirat vagy másutt? Egyszer azt hitte, hogy Patakon írták [«Pataker Machwerke» XII : 270.], másszor meg csak nagy általánosságban, a hely megnevezése nélkül mondja, hogy «pasquillusok íratnak». [XIII : 336.]. Az tény, hogy mióta Kazinczy a Tövisék és virágokban (1811) megtámadta Láczaik: azóta Láczaik a nyelvújítás ellenségeihez csatlakozott s előadásain is csipkedte Kazinczyt, de iránta tisztelettel viseltetett, amit Szemere Pál előtt is kifejezett 1814 ápr. havában s kérte őt, hogy adja ezt Kazinczy és pesti barátai tudtára. [XI : 335.]

A gúnyirat írásának ideje szerintünk 1812-re teendő, mert szerzője azt mondja, hogy az 1811-ben [febr. havában] megjelent *Tövisék és virágok* tsak egy évi számár tsikójjá a' Magyar Literaturának» (102. l.).

Íratásának helyét a Dunántúl kell keresnünk, valódi szerzőjének kitérére nézve pedig csak annyi állapítható meg bizonyosan, hogy 1777—78-ban Sárospatakon tanult, majd Debreczenbe bujdosott s tanulmányait abbahagyott peregrinus egyén, akinek kereszt neve Péter volt.² [«Ki hitte volna, írja magáról, hogy a piszkos és szűrös *Petiből* valaha a' nagy és ditsőséges . . . Széphalmi Vintzének Korrespondenz társa lehessen.» 101. l.]

¹ Kazinczy azt hitte, hogy két róla szóló gúnyirat forog közkézen [XII : 144. 270.], holott azok a részletek, melyekre hivatkozik, egy és ugyanazon gúnyiratból, a Balassától kiadottból valók.

² A subscriptionalis anyakönyvben az 1777 és 1778-ik években csupán csak két olyan deák neve szerepel, akinek keresztneve Péter volt; az egyik *Bodon Péter*, aki 1777 jan. 26-án, a másik *Simon Péter*, aki 1777 július 26-án írta alá az iskolai törvényeket. Irodalmunkban egyikük neve sem ismeretes. Egyébiránt az is lehetséges, hogy a szerző 1777—78-ban csak az *alsóbb osztályok* valamelyikében tanulhatott Patakon. Ez esetben neve nem szerepelhet az 1777—78. évekről szóló subscriptionalis könyvben.

Meg kell jegyeznünk, hogy a gúnyiratban előforduló helyi és időbeli utalások és vonatkozások fedik a valóságot; fedi az is, hogy a szerzőnek pataki deák korában volt egy Tóth János nevű iskolatársa [a kollégiumi anyakönyv szerint 1773 július hó 22-én subscribált], akinek hasonnevű fia, a peregrinus deák, a szerzővel, a tárnoki (Fejér m.) vendégfogadóban történt találkozása idején [1812-ben] valóban sárospataki diák volt. [1812-ben, 22 éves korában subscribált.]

Az előadottak alapján *kizártnak tartjuk Láczaí Szabó József szerzőségét.* Ha Láczaí írta volna a gúnyiratot, arról Kazinczynak, pataki bizalmas emberei (Vályi Nagy Ferencz, Szombathi János, Kézy Mózes) útján bizonyosan határozott tudomása lett volna s nem lett volna kénytelen tájékoztatlanságban maradni. Bármily elkeseredett ellensége lett légyen is Láczaí Kazinczynak s bármily nagy buzgósággal terjesztette is Patakon a Mondolatot, még sem tehető fel róla, hogy ő, az erkölcsstan és cura pastoralis komoly tanára, az istenes tartalmú könyvek egész sorozatának szerzője, egy oly durva és trágár kifejezésekkel teljes s papi állását megszegyenítő gúnyirat készítésére és terjesztésére vállalkozott volna.

HARSÁNYI ISTVÁN.

Arany: Gondolatok a béke-congressus felől.

Az irodalmi közvélemény e költeményt rendszerint a londoni béke-kongresszushoz kapcsolja, mintha a költő ehhez fűzte volna a vége felé kissé enyhülő, egészben véve azonban igen sötét és reménytelen elmélkedéseit. Az időrend azonban ellene szól e véleménynek. Arany a költeményt valószínűleg 1850, szeptember végén vagy októberben írta. Először a *Pesti Röpivék* 36. lapján, tehát az okt. 13-i, 2. számban jelent meg; ennél fogva az 1851. júliusában tartott kongresszus nem adhatott ösztönt a költemény megírására. De ennél inkább az előbbi kongresszusok s az *állandó*, vagy amint nagyon is nagy reménységgel elnevezték, az *örök béke* kérdésével foglalkozó nagy irodalom, mely Rousseau-tól kezdve szinte minden nagy bölcselet és államférfit: *Saint-Pierre*, *Kant*, *Genz*, *Saint-Simon* stb. foglalkoztatott. A béketársulatok pedig a köztudatba akarták vinni ezt az utopiás gondolatot: 1815-ben New-Yorkban, 1816-ban Londonban, 1830-ban Genfben, 1841-ben Párisban alakult ilyen társaság.

Az eszme még nagyobb körben való terjesztésére s a béketársulatoknak egy szövetségbe való egyesítésére, a *világbéke* megteremtésére rendezték a nagygyűléseket, kongresszusokat. Ezek gyors egymásutánban követték egymást: 1843 London, 1848 Brüsszel, 1849 Párizs (elnöke Victor Hugo) és 1850, aug. 22-én Frankfurt; bizonyos, hogy itt már szóba került a következő: a 1851-i londoni gyűlés is.

Erről a nagy eszméről természetesen a mi lapjaink is írhattak bőven, egyébről 1850-ben úgysem lehetett. Bizonyos, hogy Arany is innen, még pedig közvetlenül a frankfurti gyűlés értesítéseiből vett ihletet költeményéhez.

TOLNAI VILMOS.

Arany Nagyidai Cigányaihoz. (I. 39).

Nemrégiben idéztem a lóköető cigány adomáját, melyben furfangos észjárással mentegeti bűnét (Irod. IV. 252). Hogy ez az adoma nagyon közkeletű lehetett, mutatja, hogy Szigligeti is felhasználta a *Két pisztoly*-ban 1844, 80. l. — II. szak. 17. jel.). Itt Marci lóköető védekezik vele: «Hát tudja kelmed, hogy falamiai betegségünk nemes Korpássaknak az ebbeli szívgyöngöseség, hogy ha lovat látunk a gyepen, meg nem szívelhetjük, hogy rá ne ugorjunk — aztán rajta kaptak a lovon.»

TOLNAI VILMOS.

Petőfi és III. Napoleon.

Marquis de Galifet beszéli emlékirataiban, hogy III. Napoleonnak igen értékes emlékkönyve volt, melybe Európa legtöbb koronás feje és nagyhírű kortársa beírta nevét. Egy alkalommal, 1868-ban, a császár fölszólította a nejeánél időző Metternich hercegnőt (szül. Sándor Paula grófnő, Sándor Móricnak, a vakmerő lovasnak leányát), az osztrák-magyar nagykövet feleségét, hogy örökítse meg ő is magát a könyvben valami szelemes mondással. A hercegnő a következő szavakat írta az emlékkönyvbe:

Der Mensch erfährt, er sei auch, wer er war,
Ein letztes Glück und einen letzten Tag.

[Goethe: Sprüche in Reimen]

«Ah, német vers! — szólt a császár — milyen érzelmesen hangzik! Fogadni mernék, hercegnő, hogyha magyar anyanyelvén bármilyen gondolatot fejezett volna ki, az bizonyára fürgébben és vígabban hangzanék. Kérem, írjon le nekem valamit abban az előttem oly rokonszenves nyelven.» — A hercegné akkor még két sort írt magyar nyelven:

Mire elér szeme a tulsó határra,
Leesik fejről véres koronája.

«Igy végződik felejthetetlen Petőfinknek egyik gyönyörű költeménye», mondá a hercegné [A puszta télen].

Két évvel később, Sedan napján, a bukott és elfogott császár megemlékezett Metternich hercegné emléksorairól, mert többször ismételte hadsegédével folytatott beszélgetésében, minden kaposolat nélkül a beírt verseket. — Mikor a hercegné 1872-ben meglátogatta a Chislehurst-ban lakó száműzött császári párt, Napoleon elébe tette az albumot e megjegyzéssel: «Azóta, hogy Ön e könyvbe írt, senki sem örökítette meg nevét benne. Ha nem tisztelném a hercegnőben családom jó géniusát, szinte azt kellene gondolnom, hogy rosszindulatú varázslónő írta e sorokat. Kívánnám, hogy akkor jobb kedvében lett volna. De hiába, ami történt, az megtörtént.» E szavakkal három keresztet rajzolt Petőfi sorai alá s többé nem lapozott az emlékkönyvben. Mondják, hogy 1873. januárus 9-én, halálos ágyán ejtett összefüggéstelen szavai közül meg lehetett érteni a következőket: «Jour derrière — la couronne tombe.»

(Bibl. der Unterhaltung und des Wissens. 1906. IV. 223.)

LUXINICH IMRE.